

Les ciutats i el futur

La ciutat, al llarg de la història i fins avui, ha estat sinònim de civilització, cultura, educació, ciència, desenvolupament i relacions socials. És el lloc on deixar de ser pobre i prosperar; per això segueixen, malgrat tot, arribant-hi immigrants.

Avui, en la situació d'urbanització generalitzada del món, també la ciutat és sinònim de consum d'energia i destrucció d'hàbitats naturals. És la principal responsable de l'escalfament i del canvi climàtic degut a la contaminació: la urbanització és responsable de les set desenes parts de les emissions d'efecte hivernacle.

L'acció humana s'ha convertit en una nova força capaç d'alterar els majors processos i cicles del planeta; per això es parla de l'Antropocè; alguns han defensat que no és l'acció humana, sinó el sistema capitalista, i per això s'ha proposat dir-ne Capitalocè.

Sens dubte, cal mirar d'introduir canvis en el disseny de l'estructura urbana. Cal millorar la planificació, l'edificació, el transport i els hàbits de consum. Introduir canvis en la ciutat interior, potenciar la ciutat compacta raonable en front de la urbanització dispersa. Cal impedir la creació d'erms socials en expectativa d'edificació, esforçar-se per rebaixar la separació llar-treball i la mobilitat creixent, aconseguir anar a peu als equipaments bàsics. A les àrees urbanes cal sostenir els espais agrícoles i naturals perifèrics, incrementar la biodiversitat, incrementar la superfície de verd urbà. També cal tractar de reduir el turisme massiu, que contribueix a les emissions de CO₂ pel transport, a banda dels efectes urbans que té.

El capital financer creix i s'adreça preferentment envers la ciutat. Els interessos immobiliaris i la voracitat d'alguns agents urbans ho malmeten tot. Cal una legislació que ho impedeixi, i que el sòl en expectativa estigui limitat a la urbanització pública;

no tot el sòl és susceptible de convertir-se en urbà, i no hem de permetre la urbanització estesa i amb escàs control. Cal lluitar contra els interessos immobiliaris que només miren pel negoci, i no per satisfer les necessitats socials. Cal fer predominant la construcció d'habitatge públic. És precís impedir la construcció d'habitatges de baixa qualitat, que es deterioren ràpidament, i que estan més exposats als canvis climàtics i a la intensitat dels fenòmens físics.

El mode de vida urbà s'hauria d'estendre a tota la Terra, des de l'educació i la ciència a les relacions socials. Tots els habitants han de tenir estàndards de vida adients, i accedir a serveis bàsics públics, accessibilitat, diversitat productiva, bons serveis en connectivitat digital i telecomunicacions. Però, alhora, cal aconseguir la disminució del consum excessiu i el malbaratament, canviar els hàbits de consum. Cal denunciar l'obsolescència programada, la tendència a estimular el consum i, en canvi, reutilitzar i reciclar. Cal aconseguir el creixement zero, que significa decreixement per als grups socials rics i creixement per als pobres, que generi igualtat social.

S'ha demostrat que l'administració pública és essencial per a resoldre els problemes territorials, econòmics i socials. Són necessàries reformes profundes del sistema social i econòmic, que permetin arribar a la societat i a la ciutat postcapitalista.

Horacio Capel

23. Barcelona, té molt poder?

Núria Benach

Mentre se celebraven els Jocs Olímpics del 92, el recordat escriptor Manuel Vázquez Montalbán publicava *Sabotaje Olímpico*, una novel·la on el detectiu Carvalho afrontava la investigació d'un seguit de fets estranys. D'entre les coses insòlites que Vázquez Montalbán va imaginar hi havia un retard en l'inici de la cerimònia de cloenda dels Jocs per un motiu impossible i tanmateix revelador: "La ceremonia de clausura olímpica empezó con retraso porque el alcalde de Barcelona se subió al pebetero donde ardía la llama olímpica y se negó a que fuera apagada, desde una quimérica voluntad de que los Juegos no se terminaran nunca". Però no cal dir que els Jocs es van acabar el dia previst, que l'eufòria del moment va deixar pas a un estat més reposat, i que fins i tot aquell alcalde va decidir deixar de ser-ne al cap de cinc anys. Aquell mateix dia, en la festa de cloenda, Peret –el rei de la rumba catalana– havia canviat estratègicament la lletra de la seva enganxosa lloa evangèlica per posar-la al servei de la ciutat en plena apoteosi de patriotisme ciutadà: "Ella té molt poder, ella té molt poder, Barcelona és poderosa, Barcelona té molt poder". Com era fàcil d'aprendre i de cantar, la rumba ha continuat sonant cada cop que ha estat útil per a reafirmar alguna cosa; la darrera vegada (aquest cop, sense música) com a part d'una campanya municipal el 2020 per aixecar l'ànim davant la crisi pandèmica. Ens ho hem arribat a creure que Barcelona té molt poder?

Aquest escrit vol ser un recorregut per aquestes tres dècades, dels Jocs Olímpics del 92 a la crisi de la COVID-19 de 2020 a través de l'anàlisi de tres discursos sobre la ciutat (el model de ciutat, la Barce-

lona internacional i la Barcelona de la gent) que han recolzat en la idea de l'agència ("el poder") de la ciutat per innovar, per emprendre, per sortir-se'n...

Des de mitjans dels anys 1980, mentre Barcelona s'anava fent un nom com a referent internacional, la política urbana anava posant peces per reforçar

Figura 1. Cartell de la campanya *Barcelona té molt poder*, de Nacho Padilla, maig de 2020

un model de ciutat al servei de l'economia global; l'objectiu era deixar preparat l'espai de la ciutat per a les inversions, i es va acompanyar d'una treballada estratègia de promoció internacional amb prou elements per aconseguir simultàniament un grau elevat de legitimitació política i d'adhesió social.

Al llarg del temps, l'argument ha estat sempre el mateix, amb diferents modulacions polítiques: tenim un model, una manera de fer, que aconseguieix el creixement econòmic i que alhora té cura de les necessitats socials. El creixement econòmic s'assegura amb promoció, amb inversions infraestructurals, amb accions per atraure o facilitar les inversions, i amb una estratègia de promoció turística que en un moment donat es va erigir en la gran especialització econòmica de la ciutat. El segon element, l'atenció a les necessitats socials, amb accions destinades a fer una ciutat més justa i igualitària, a banda del notable esforç inicial per equipar la perifèria abandonada per la ferotge urbanització especulativa del franquisme, ha estat sempre molt més limitat, per restriccions pressupostàries, per decisió política o per totes dues coses alhora. Fet i fet, es podria dir que el model econòmic de Barcelona no ha tingut grans variacions al llarg d'aquest temps; el que sí que ha variat és la manera d'explicar-ho.

El model de ciutat: relats que conflueixen

En aquests trenta anys, diversos relats sobre el que era i el que es volia que fos la ciutat s'han anat superposant, afegint noves paraules, eslògans i objectius que tanmateix no ha abandonat mai del tot els anteriors.

La Barcelona del disseny i de la creativitat cultural dels 1980 esclatà televisivament amb els Jocs Olímpics, afegint precisió organitzativa al reconeixement que dissenyadors i arquitectes ja havien assolit internacionalment. Acabats els Jocs, la revolució

tecnològica que s'anunciava de feia temps prengué una velocitat inusitada: Internet i la telefonia mòbil, que tant canviarien la nostra vida, comencen a créixer a mitjans dels 90, tot i que no es popularitzen fins a finals de la mateixa dècada (sí, "els millors Jocs olímpics de la història" s'havien fet amb *walki-talkies!*)

Els anys posteriors als Jocs Olímpics es va anar consolidant la idea de que existia "un model Barcelona", la màxima demostració de reconeixement internacional envers una estratègia de ciutat, que s'havia expressat en diferents àmbits: en l'urbanisme, en el plantejament d'estratègies de ciutat, en el lideratge de xarxes internacionals, en la capacitat d'organitzar grans esdeveniments com els Jocs Olímpics... Barcelona obtenia reconeixements, era imitada arreu, era escoltada i respectada. Ho deia la premsa, ho deia l'alcalde, ho repetien arquitectes i urbanistes. La idea va quallar, legitimava el model de transformació i creava adhesions generalitzades. I val a dir que va trigar força en ser qüestionada.

Però el triomfalisme olímpic no era prou per omplir una ciutat on la indústria ja havia començat a fugir feia dècades, i els buits urbans s'havien reconvergit en espais verds pensats per a dignificar la perifèria o bé s'havien requalificat en espais per oficines o hotels. Es comencen a plantejar alternatives econòmiques adaptades als nous temps: calia pensar en noves activitats productives amb noves necessitats infraestructurals relacionades amb les tecnologies de la informació i la comunicació (**la ciutat del coneixement, la ciutat digital**), amb la proposta del districte 22@ com a emblema. I just aleshores, s'inicia un flux immigratori de proporcions gegantines que feu passar la població estrangera del 3 al 12 per cent en només quatre anys, del 2000 al 2004, i que allà on es concentrà (Ciutat Vella, Nou Barris, el Besòs) assolí una lògica gran visibilitat (al 2004 el percentatge d'estrangers al Raval ja havia arribat

al 48%). No va costar adaptar aquella vella idea de Barcelona, gairebé literària, de ciutat cosmopolita, oberta i tolerant a la d'una **ciutat multicultural** que serviria de coixí quan es començà a pensar en un nou esdeveniment mundial per transformar el sector litoral oriental que acabaria sent el Fòrum de la Cultures del 2004.

El relat de la Barcelona olímpica havia utilitzat amb èxit la pròpia transformació física de la ciutat com a element de legitimació, d'orgull i de patriotisme de ciutat. En la Barcelona postolímpica, en un moment de "deriva" urbanística pel protagonisme que van adquirir els promotors privats en la negociació amb l'Ajuntament, es va deixar de parlar de la transformació urbana com a projecte de ciutat, i els nous grans projectes que van ser la transformació de Diagonal-mar i el Fòrum, van aconseguir despertar per fi la crítica al model global de ciutat (amb la remor de fons del moviment veïnal contra el 22@ i campanyes que van aglutinar les crítiques com la de Can Ricart).

Mentre, a base de "vendre, vendre i vendre la marca Barcelona" com literalment havia demanat Pasqual Maragall en el seu discurs de l'estat de la ciutat del 1992, el **turisme** ja s'havia convertit en el gran actiu econòmic de l'urbs. Del 1990 ençà, el nombre de visitants que s'allotgen a la ciutat s'ha multiplicat per cinc, amb l'afegit recent del fenomen *airbnb*, les expectatives de beneficis ràpids del qual són tan altes que han fet saltar pels aires el mercat d'habitatges de lloguer. El creixement turístic, que durant uns anys semblava que podia harmonitzar patrimoni cultural, economia de serveis i usos de l'espai públic, començava a generar cert malestar social, malgrat els esforços municipals per controlar la situació (amb la moratòria a la construcció d'hotels de 2015 o l'increment de la pressió sobre l'habitatge d'ús turístic des de 2016). El 2020 va portar, és clar, la frenada en sec de les arribades turístiques i deixava al descobert fins a quin punt

havia esdevingut vulnerable el monoconreu turístic barceloní.

La covid havia generat la primera sotragada important només començar la crisi: la suspensió del Mobile World Congress previst per a finals de febrer de 2020. El "Mobile" forma part de l'entramat de projectes amb contingut tecnològic que conformen l'anomenada "**Barcelona Smart city**" (des de la xarxa de bus ortogonal al *wi-fi* a la via pública, passant per la recollida de residus, *l'open data* o *Smart City Expo World Congress*). La *smart city* va ser el gran projecte durant el mandat Trias, àvid de trobar un relat urbà que el desmarqués definitivament de l'encara imbatible herència olímpica maragalliana. El "nou model urbà del segle XXI" que es defensà aleshores es basava en un fort component tecnològic i de coneixement estretament relacionat amb la millora ambiental (indústria neta, mobilitat eficient, autosuficiència energètica...) unint les dues grans fonts de negoci que s'albiraven: la tecnologia i la sostenibilitat. I s'utilitzen de nou elements recurrents que ja havien estat utilitzats en discursos previs sobre la ciutat, i que tant havien servit per legitimar les polítiques empeses: la internacionalització, el coneixement, el talent, la innovació, el disseny, l'adhesió social... L'*smart city* té tots els elements: reconeixement internacional (Barcelona va ser proclama el 2014 com a Capital Europea de la Innovació per part de la Comissió Europea), enormes expectatives per a les inversions del capital internacional (les grans multinacionals tecnològiques estan jugant ja fortament en aquesta nova forma de negoci urbà, que passa precisament per la sostenibilitat i els instruments de gestió/control), i un simulacre de participació (els ciutadans-sensors participem proporcionant dades sobre el nostre comportament) que impliqui la ciutadania. Un dels eslògans de la publicitat televisiva de *l'smart city* era precisament "smart city significa pensar en les persones".

Però les connexions evidents entre aquests projectes i els interessos del negoci tecnològic (les pròpies multinacionals de la informació han afirmat que tenen al davant un negoci de milers de milions de dòlars a través de l'externalització de serveis municipals) van fer que el nou govern de Barcelona en Comú anés sortejant la situació (afegint la idea d'una sobirania digital) i posés l'accent en un, per ara, darrer relat: el d'una ciutat que, al compàs de la lluita contra el canvi climàtic, és (o ha de ser) més **verda, sostenible i justa**, amb projectes emblemàtics com el de les zones de baixes emissions o les superilles. La crisi pandèmica ha proporcionat un reforç inesperat a la possibilitat d'una mobilitat i una contaminació reduïdes, amb l'afegit de les actuacions urbanes efímeres, conegudes com a "urbanisme tàctic", per donar més espai als vianants, no sense generar un aspre debat amb els defensors d'un disseny urbà barceloní que tant reconeixement havia obtingut en el passat.

Han estat tres dècades de profunds canvis socials, polítics, econòmic i culturals, però els relats sobre la ciutat i la necessitat de nous models que ara i adés s'han proposat quan hi ha hagut canvi de govern municipal no han estat, a fi de comptes, sinó versions renovades del mateix relat. Ha comptat sempre amb els mateixos dos fils conductors: el d'una ciutat internacional (atractiva, on la mateixa ciutat és un espectacle, que és admirada pels estrangers, que és cosmopolita, diversa i tolerant, on tothom voldria viure, o almenys visitar-la) i el d'una ciutat on l'important és el caràcter determinat de la seva gent (presentada com un sol bloc i eludint-ne la conflictivitat).

La internacionalització: posar Barcelona al mapa era posar-la a la guia turística?

Una de les manifestacions espacials de la globalització econòmica ha estat la relocalització de

Figura 2. L'smart city i la sostenibilitat en la recollida diària d'escombraries.

Núria Benach, gener 2021

determinades activitats econòmiques i la creixent competència interurbana per tal d'atraure'n de noves, un procés del qual se suposa que algunes ciutats n'han de sortir com a guanyadores i d'altres com a perdedores. De manera que la lluita per obtenir un paper en el mercat global de localitzacions és entesa com una necessitat de supervivència i, en conseqüència, en llenguatge dels gestors urbans, com una "ambició estratègica". Però, com ja hem assenyalat abans, els objectius (en aquest cas, la internacionalització) descansen, en bona part, en representacions i en imatges d'internacionalitat que fonen l'aspiració, l'objectiu i els assoliments en una sola cosa.

La història de Barcelona ha estat esquitxada de fites que bé es podrien considerar internacionals: l'intent frustrat de Jocs Olímpics de 1936, la celebració del Congrés Eucarístic internacional del 1952 o el projecte de l'alcalde Porcioles d'organitzar una Exposició Universal el 1980. No eren intents de massa bon record de manera que el gran relat que havia de fondre internacionalització, transformació urbana i interès col·lectiu, es va basar en l'evocació

de les exposicions del 1888 i del 1929. El que un altre lloc vaig anomenar el “mite de la Barcelona del 92”, consistia en la idea, repetida fins el cansament en tots els àmbits (polític, mitjans de comunicació, artístic i fins i tot acadèmic), que Barcelona havia estat construïda “a salts”, a cop de grans projectes que havien deixat bocabadat mig món. Pasqual Maragall ho va explicar millor que ningú el 1991: “La història de la nostra ciutat, de les nostres famílies, ens ensenya que la progressiva configuració de Barcelona ha estat feta a salts. La generació del 1888 va ser la que va donar el salt definitiu cap a l'Eixample, la que va fer el parc de la Ciutadella, la que va tenir la gosadia d'encarregar obres als nostres modernistes que ara són l'admiració del món. L'Exposició del 1929 va ser l'ocasió per urbanitzar Montjuïc, per obrir el metro i modernitzar els transports i els serveis urbans. La generació del 1992 ha de ser la que deixi acabada la Barcelona metropolitana. Aquesta és una seqüència natural, lògica, inevitable, a la qual no es pot renunciar”. Que l'impacte internacional del 1888 o del 1929 hagués estat més aviat discret tenia poca importància davant aquest discurs generalitzat de continuïtat en la projecció internacional de la ciutat que constituïa un dels principals instruments de legitimació del projecte de “Barcelona 92” i que s'havia convertit en la gran línia d'interpretació històrica –o, si més no, un agradable fil conductor– del desenvolupament urbanístic de la ciutat.

Però, per útil que fos per aconseguir el seu objectiu, la internacionalització havia d'anar més enllà del propi relat. De bon començament, la integració econòmica internacional estava al centre de la política urbana, tal com ja establí en l'objectiu el Pla Estratègic de Barcelona 2000 del 1990: “Aconseguir que Barcelona es converteixi en una metròpoli europea emprenedora, amb incidència sobre la macroregió en la qual se situa geogràficament, que disposi d'una qualitat de vida moderna i equilibra-

da, i estigui arrelada en la cultura mediterrània”. Fins llavors, aquesta internacionalització s'havia plantejat amb certa timidesa, com un objectiu futur i amb un àmbit d'influència bàsicament europeu, on Barcelona podria ser la capital del sud d'Europa. Però tot just assolida la nominació olímpica, l'aspiració d'una projecció internacional agafà noves dimensions, més globals. Les selectives inversions en la renovació urbana anaven, ara sí, dirigides a “posar la ciutat al mapa”. Una manera de dir que podia comptar amb el beneplàcit col·lectiu. Qui no voldria estar al mapa? Ningú! Estar al mapa sempre ha estat indiscutiblement positiu perquè, com sabem molt bé els qui ens dediquem a la geografia, allò que no està al mapa “no existeix”. Però també sabem com d'important és conèixer qui fa els mapes i amb quins objectius. En consonància amb els objectius del projecte polític d'aconseguir una millor integració en l'economia global i d'escalar posicions en el rànquing de ciutats globals, Barcelona es posava en el mapa dels circuits de fluxos globals amb capacitat de generar moviment econòmic, d'atreure inversions i de situar-se en els circuits turístics. La globalització comportà també, és clar, d'altres fluxos globals: els de les migracions, el de les imposicions polítiques alienes, el de les protestes contra un sistema injust... que no tenien on aparèixer en aquest mapa (ja ho deia poèticament Henry Melville en aquella cèlebre frase que els llocs de veritat no surten mai als mapes).

Posar Barcelona al mapa deixava fora persones, problemes i aspiracions alternatives, però va aconseguir sens dubte una part dels seus objectius, amb un rotund èxit turístic. De fet, l'atracció de fluxos turístics ha estat el gran èxit d'aquesta estratègia d'internacionalització que ha fet que Barcelona passés, en paraules de Francesc López Palomeque, de ser una “ciutat amb turisme” a ser una “ciutat turística”, en la qual el turisme pren un paper econòmic central i no simplement el d'activitat

econòmica complementària com era a principis de 1990. Tanmateix, l'èxit desmesurat pot comportar problemes seriosos, especialment els derivats de la concentració de turistes al centre de la ciutat, i que ha desencadenat diversos episodis de protesta (mal anomenada "turismofòbia") per les molèsties ocasionades per l'elevada concentració de pisos turístics.

El que havia estat un model d'èxit indiscutible, coincidint amb l'aparició progressiva de crítiques envers un model de transformació que fins llavors havia estat àmpliament lloat, va començar a generar interrogants. Un d'ells estava relacionat amb un sentiment de desposseïció de la pròpia ciutat, com si els espais urbans quotidians haguessin estat usurpats, i no només per la presència massiva de forasters i la fressa de les rodes dels tràilers sinó per la presència d'una lectura aliena de la ciutat que es projectava sobre la pròpia percepció. La indústria turística necessita seleccionar i simplificar els significats per a preparar-los per a consum. La Barcelona turística és, de fet, una selecció de fragments que la mirada del turista pugui captar ràpidament. El problema és quan aquesta imatge turística s'imposa i comença a formar part de la percepció ciutadana, posant en risc la densitat de significats acumulats a través de generacions, la memòria col·lectiva, la riquesa de l'experiència urbana i de l'"autèntic sentit del lloc" que una parctematització generalitzada ens hauria manllevat, como diria el geògraf nord-americà Edward Relph. Per tal de posar avantatjosament «Barcelona al mapa», la indústria turística necessita comptar amb una simplificació «Barcelona a la guia».

La recessió turística per la pandèmia ha donat una treva a les demandes en pro d'un turisme més sostenible (o fins i tot a les que en demanem directament el decreixement). Quan tornin els turistes, haurem de pensar també en la desposseïció simbòlica i de la memòria que s'afegeix a la pressió

sobre l'habitatge i l'espai públic que una aflluència i concentració excessives provoca.

La Barcelona de la gent: la "reinvençió" dels barris

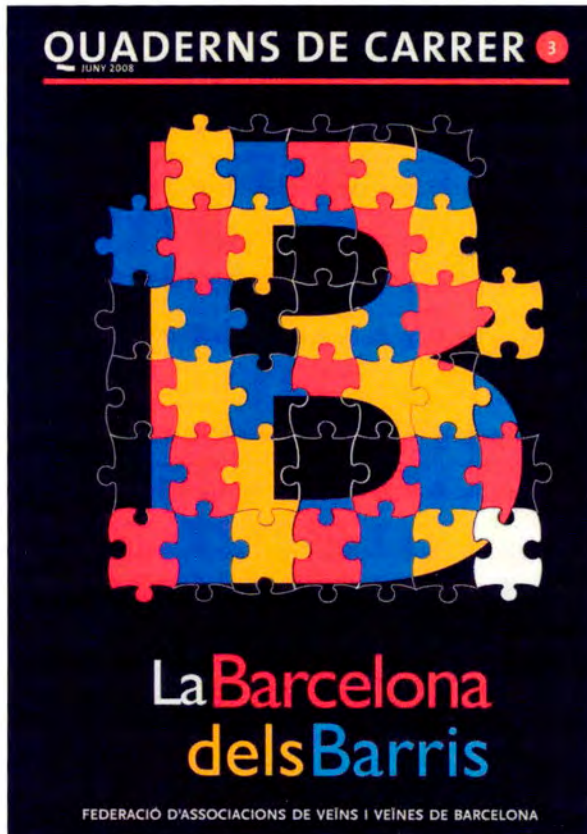
Barcelona té 73 barris (mapa 22), almenys els té des del 2007 quan es va aprovar la nova divisió politicoadministrativa, iniciada en temps de Joan Clos i acabada amb Jordi Hereu sent alcalde. Parafraçant els historiadors britànics Eric Hobsbawm i Terence Ranger, que es referien a la "invençió de la tradició", podríem parlar doncs d'una "reinvençió dels barris"? Cal afegir tot seguit que, en tot cas, el que s'ha reinventat és el seu contingut i funcionalitat perquè a Barcelona parlar de barris en època recent vol dir anar, com a mínim, uns quants decennis enrere.

En els darrers anys del franquisme, com és prou conegut, la força política dels moviments socials urbans va contribuir molt a l'arribada de la democràcia, a la formació dels nous ajuntaments democràtics i a la definició de les urgents polítiques reparadores després del franquisme. També va anar consolidant la idea d'una Barcelona de barris, una Barcelona com un *mosaic de barris*. Sense una delimitació oficial però amb prou presència pública i reivindicacions com per afermar la seva personalitat i reivindicar la seva existència. En aquell anys va aparèixer, per exemple, el treball clàssic "Tots els barris de Barcelona" en 7 volums de Jaume Fabré i Josep M. Huertas Claveria (1976-1980) que en va acabar de donar fe. En aprovar-se la descentralització municipal en 10 districtes el 1984, no es va establir una delimitació de barris com a tals, encara que sí existien 38 zones estadístiques que, a la pràctica i gairebé a tots els efectes, es van anar equiparant amb els barris.

Des de l'administració municipal s'ha trigat uns anys a parlar de barris com alguna cosa pròpia però

quan s'ha fet, se'ls ha donat un protagonisme molt gran. Cal advertir d'entrada, però, que una cosa són les unitats definides per l'administració (encara que s'anomenin "barris") i una altra, el barri en el que la gent s'organitza per a fer demandes o reivindicacions col·lectives, sota el paraigües de les associacions de veïns i veïnes o també d'altres plataformes sectorialitzades (en favor del dret a l'habitatge, en defensa del patrimoni amenaçat, en contra de projectes urbanístics concrets, contra la massificació turística, etc.). I si algú por reclamar el crèdit de l'ex-

Figura 3. El mosaic de barris a la coberta de "La Barcelona dels barris", Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, juny 2008

pressió "Barcelona dels barris" són els propis veïns. La Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona ha vingut elaborant treballs amb el títol de "La Barcelona dels barris" (des del 1991, amb actualitzacions el 1999 i el 2008). Justament en aquesta darrera publicació es reivindicava explícitament l'autoria de l'expressió "La Barcelona dels barris", que els responsables municipals haurien manllevat i convertit en un "logo" propi (al·ludint a la publicació que l'Ajuntament va fer el 2006 amb aquest mateix títol i subtítol "El barri, espai de convivència urbana, proximitat i participació", pensant en els problemes de convivència que podia ocasionar la sobtada arribada d'immigrants estrangers i ben lluny de la idea de barri reivindicatiu i combatiu dels veïns).

En el darrer govern de Barcelona en Comú, aquesta Barcelona dels barris és, de manera encara molt més marcada, una "idea força" amb la posada en marxa del Pla de Barris 2016-2020, l'objectiu del qual es "revertir les desigualtats entre els barris de la ciutat". La idea d'elaborar i finançar plans de barris ja havia estat experimentada a nivell català en temps del govern Maragall amb el Programa de millora de barris i àrees urbanes (Llei de Barris de 2004), la voluntat del qual era la d'intervenir-hi de manera integral (és a dir, lluitant simultàniament contra la degradació urbana i la segregació social). El pla de barris de Barcelona en té, lògicament, la mateixa inspiració i molts elements en comú, cosa que els seus crítics no han passat per alt. Manuel Delgado s'hi ha referit com una "restauració maragalliana", assenyalant que, tot i les bones intencions, hi continua existint una visió des de dalt de "distribuir justícia i proporcionar empoderament" als de baix. Una altra similitud evident, tant o més significativa, és que continua existint una presentació dels objectius com un desig generalitzat, mitjançant l'estratègia ja contrastada de personificació de la ciutat i de foment del sentit de pertinença. Si

en els anys preolímpics es deia “Barcelona, posa’t guapa” o “Barcelona guanya”, ara llegim que “els barris de Barcelona tenim un pla”. Si en els 90 es deia que “Barcelona som tots”, ara s'utilitza l'eslògan “Soc de barri”. En trenta anys s'ha passat d'uns barris de Barcelona que eren generadors de reivindicacions i que mobilitzaven el veïnat, a la representació del consens en una ciutat-bloc amb objectius comuns del període olímpic per arribar a un foment de la identificació amb els barris, però en la que és el govern municipal qui s'encarrega de detectar i anivellar les desigualtats.

La Barcelona dels anys olímpics que el 1994 va ser titllada per Llätzer Moix com la “ciutat dels arquitectes”, ara bé podria haver estat succeïda per una “ciutat dels sociòlegs” que han trobat, en la millor tradició de la sociologia urbana de Chicago dels anys 30, fragments urbans delimitables i diagnosticables. Com aleshores, les diferències entre barris no s'expliquen sinó que es descriuen, i la lluita contra les desigualtats que es detecten (amb l'evident efecte estigmatitzador) passa per endegar accions que són presentades en si mateixes com a resultats.

Però ni la Barcelona dels arquitectes ni la dels sociòlegs no han tingut capacitat o voluntat de buscar els orígens de les desigualtats i d'actuar allò on hi ha les causes i no només on es manifesten els efectes, cosa que requeriria una comprensió molt menys fragmentada del funcionament urbà i allunyada de la visió de la ciutat com un mosaic de barris, a la qual tan avesats ens tenen les representacions cartogràfiques de les desigualtats.

La influència dels arquitectes havia estat tan gran en els anys preolímpics que no és estrany que la immensa majoria de la gran quantitat de coses que es van escriure durant aquells anys pequessin d'un marcat “determinisme arquitectònic”, oblidant que els destinataris de tot plegat no eren altres sinó la mateixa gent que constitueix la

ciutat. Encara que val a dir que els polítics sempre hi pensen en la gent, ni que sigui amb fins electorals. Perquè dir que es pensa en la gent sempre és una manera de suavitzar les propostes. A la ciutat, a més de pedres i projectes, “la gent és el més important”, va deixar escrit Pasqual Maragall el 1986 en vigílies de campanya electoral. I tot i que ho feia amb referència shakespeariana i tot, la idea no es pot dir que fos massa original. No hi ha alcalde o responsable polític que no afirmi que tot ho fa per “la gent”. I més recentment, per citar només dos dels projectes estrella dels darrers governs municipals, se'ns ha dit que l'*smart city* “significa pensar en les persones”, i que el pla de barris “pretén transformar la ciutat amb la ciutadania”. Gent, persones, barris, ciutadania... Qui podria estar-ne en contra?

A Barcelona, qui té poder?

La crisi oberta per la pandèmia de 2020 ha posat sobre la taula les contradiccions latents del sistema en forma de cruel paradoxa: la mateixa globalització que va ser la gran solució espacial per solucionar els problemes del capitalisme als anys 1970 i 1980, ara l'ha portat vora el col·lapse amb l'expansió sense control d'un virus que ha traspasat totes les fronteres.

I a la ciutat, a Barcelona, tot allò que era bo i pel que tant s'havia treballat (l'obertura al món, capacitat d'atracció, connectivitat) ara s'ha convertit en un risc afegit. Sense mobilitat i sense turisme, l'economia de serveis s'enfonsa i l'atur augmenta. Els sectors de més risc queden en situació extrema. El paisatge urbà es torna distòpicament irreconeixible: la Rambla buida, botigues del passeig de Gràcia que abaixen la persiana, carrers i places sense interacció social, terrasses de bars poc concorregudes encerclades per blocs de formigó...

S'afirma que la pandèmia podrà ser també una oportunitat de “repensar-nos”, que el virus ens ha deixat lliçons per a plantejar millors formes d'organització. Podem realment aspirar a alguna cosa més que no tornar a la normalitat d'abans? El que és segur és que la pandèmia haurà estat una ocasió, com en anteriors crisis globals, per reajustar el que calgui per a què el sistema segueixi funcionant (el paper de l'estat, les formes de govern, els drets socials...). La idea d'una “nova normalitat” no és, després de tot, sinó una bona descripció d'una vella aspiració.

La pandèmia també ha servit per posar en el focus mediàtic totes aquelles situacions greus que ja existien i que la crisi en alguns casos ha exacerbada: l'aïllament social i la falta d'atenció material i emocional, la violència masclista, els desnonaments i la manca d'alternatives per a sobreviure quan el carrer deixa de ser un espai de trobada. També ha permès veure com, a falta de polítiques públiques suficients i prou àgils, s'hi desplegaven les organitzacions assistencials i s'enfortien les formes d'autoajuda i de suport mutu entre veïns i veïnes. Però res d'això ha estat, de fet, resultat de la pandèmia. La violència urbanística i la pobresa ja existien; formen part d'un sistema per naturalesa injust que una vacuna no pot solucionar.

El mes de maig de 2020, quan la pandèmia colpejava fort tots els sectors econòmics, l'Ajuntament va voler organitzar un concert musical “en homenatge als veïns i veïnes” amb el títol de “Barcelona, ens en sortirem”. En aquella ocasió, el malestar dels artistes, fortament castigats per les mesures restrictives dictades pels governs, va forçar la suspensió d'un concert que només proporcionava un eslògan amable en temps durs. “Ens en sortirem”, com un sol bloc? La protesta va ser un recordatori, potser involuntari, que malauradament, uns se'n sortiran més que d'altres, i que alguns potser no se'n sortiran gens. A Barcelona, només té poder qui té poder.

Referències bàsiques

- BENACH, Núria (1993) “Producció de imatge en la Barcelona del 92”, *Estudios Geográficos*, núm. 212, p. 483-505.
- (2015) *Imatges, símbols i mites de la Barcelona del 92. Una deconstrucció de Barcelona*. Barcelona: Geo Crítica Textos Electrónicos.
- BOHIGAS, Oriol (1985) *Reconstrucció de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- BORJA, Jordi (2010) *Llums i ombres de l'urbanisme a Barcelona*. Barcelona: Editorial Empúries.
- CAPEL, Horacio (2005) *El Modelo Barcelona: un examen crítico*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- CARRERAS, Carles (1988) “Barcelona del 1929 al 1992, del passat cap el futur”, dins: Ramon Grau [ed.] *Exposició Universal de Barcelona. Llibre del Centenari 1888-1988*. Barcelona: L'Avenç, p. 379-405.
- DELGADO, Manuel (2007) *La ciudad mentirosa*. Barcelona: La Catarata.
- LÓPEZ, Pere (1991) “1992, Objectiu de tots? Ciutat-empresa i dualitat social a la Barcelona olímpica”, *Revista Catalana de Geografia*, núm. 15, p. 90-99.
- MARAGALL, Pasqual (1991) *L'estat de la ciutat 1983-1990. Discursos de balanç d'any de Pasqual Maragall i Mira, Alcalde de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- UNIÓ TEMPORAL D'ESCRIBES (2004) *Barcelona, Marca Registrada. Un model per desarmar*. Barcelona: Virus.